

Доценко В. В., кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей ХНУ ВС (м. Харків)

ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СІМ'ЯХ ПРАЦІВНИКІВ ОВС

Стаття присвячена викладенню результатів емпіричного дослідження типів міжособистісної взаємодії у сім'ях працівників органів внутрішніх справ. Стилі спілкування розглядаються як основа благополуччя сім'ї. Визначено, що у родинях працівників ОВС трьох груп дослідження переважає авторитарний стиль міжособистісної взаємодії помірного та екстремального типів прояву. У жінок-працівників ОВС, які незадоволені власним шлюбом, діагностовано переважаання двох типів взаємодії: авторитарного та дружнелюбного, що характеризує їх як дисгармонійну особистість.

Ключові слова: задоволеність – незадоволеність шлюбом, типи міжособистісної взаємодії, працівники міліції.

Статья посвящена изложению результатов эмпирического исследования типов межличностного взаимодействия в семьях работников органов внутренних дел. Стили общения рассматриваются как основа благополучия семьи. Определено, что в семьях работников ОВД трех групп исследования преобладает авторитарный стиль межличностного взаимодействия умеренного и экстремального типов. У женщин - сотрудников ОВД, которые неудовлетворены своим браком, диагностировано преобладание двух типов взаимодействия: авторитарного и дружнелюбного, что характеризует их как дисгармоничную личность.

Ключевые слова: удовлетворенность - неудовлетворенность браком, типы межличностного взаимодействия, работники милиции.

Вступ. Екстремальність та ризиконебезпечність професійної діяльності правоохоронців висувають вимоги не лише до фізичного здоров'я та психологічної витривалості працівників міліції, а й до їх спроможностей вибирати оптимальну стратегію поведінки і виконувати поставлені завдання у будь-яких умовах. Стрес-фактори професії можуть призводити до нервово-психічного перевантаження, що, в свою чергу, сприяє розвитку стійких станів психічної напруженості, емоційних зривів, стресів, появи психосоматичних розладів. Зіштовхуючись із важкими проблемами у професійній діяльності саме сім'я та близькі міжособистісні стосунки можуть виступити у ролі підтримки, що надасть сили для опанування складною ситуацією. Відсутність розуміння у родинному колі може негативно вплинути як на виконання професійних обов'язків так і на особистість правоохоронця взагалі. Адже, продуктивна та ефективна діяльність спостерігається у людей, які задоволені власним сімейним життям і мають гармонійні міжособистісні стосунки у родині [3, 5]. Існуючий взаємовплив між сімейними стосунками та професійною діяльністю обумовлює актуальність вивчення психологічних особливостей міжособистісних відносин у сім'ях працівників органів внутрішніх справ.

Метою нашого дослідження стало

вивчення типів міжособистісної взаємодії у сім'ях працівників органів внутрішніх справ.

Виклад основного матеріалу. Знання психології міжособистісних відносин у сім'ї потрібні кожній людині. Особливо яскраво ця потреба постала в наші дні, коли багато історично сформованих форм сімейних взаємин стали руйнуватися, порушилась стабільність родинних відносин і досить часто спостерігається дестабілізація і розпад сімей. Проблематика сім'ї та шлюбу розкривається в дослідженнях Ю. Альошиної, А. Варга, Г. Андрєєвої, І. Головної, В. Дружиніна, Е. Ейдемлера, Н. Оліфірович, В. Сатір, Ю. Семенова, В. Сисенка, А. Харчева, Л. Шнейдер, В. Юстіцкіса та інших. У їх наукових працях знайшли відображення мотиви вступу в шлюб, функції сім'ї, причини сімейних конфліктів і розлучень, методи сімейної терапії та консультування. Проаналізовано широке коло питань, пов'язаних з типологіями сімей, шлюбно-сімейними відносинами, як подружніми, так і дитячобатьківськими. Однак, особливості міжособистісних взаємовідносин у сім'ях де чоловік та дружина виконують однакову стресонасичену професійну діяльність практично не вивчалися.

У результаті проведеного нами психологічного дослідження 20 сімейних пар працівників органів внутрішніх справ УМВС

Питання психології

України в Харківській області за методикою задоволеності міжособистісними відносинами (В. Століна, Т. Романова, Р. Бутенка) призначеної для експрес-діагностики міри задоволеності-незадоволеності, а також узгодження-неузгодження міжособистісними відносинами в конкретній подружній парі, усі респонденти були поділені на чотири групи: 1 група – 9 осіб (23,0%) – чоловіки, які задоволені власним шлюбом, 2 група – 11 осіб (27,0%) – чоловіки, які незадоволені власним шлюбом, 3 група – 11 осіб (27,0%) – жінки, які задоволені власним шлюбом, 4 група – 9 осіб (23,0%) – жінки, які незадоволені власним шлюбом.

Дослідження стилю міжособистісної

взаємодії у сім'ях працівників ОВС було здійснено за допомогою методики інтерперсональної діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі адаптованої Л.М. Собчик. Результати психодіагностики показали, що у чоловіків-працівників ОВС, які задоволені власним шлюбом, переважає помірний тип авторитарно (8,45 ± 2,11) незалежного (5,63 ± 1,85) стилю міжособистісних стосунків, що характеризує їх як оптимістичних, активних, незалежних, мотивованих на досягнення, упевнених у собі особистостей, здібних бути гарними наставниками, організаторами і керівниками та схильними до суперництва (див. рис. 1).

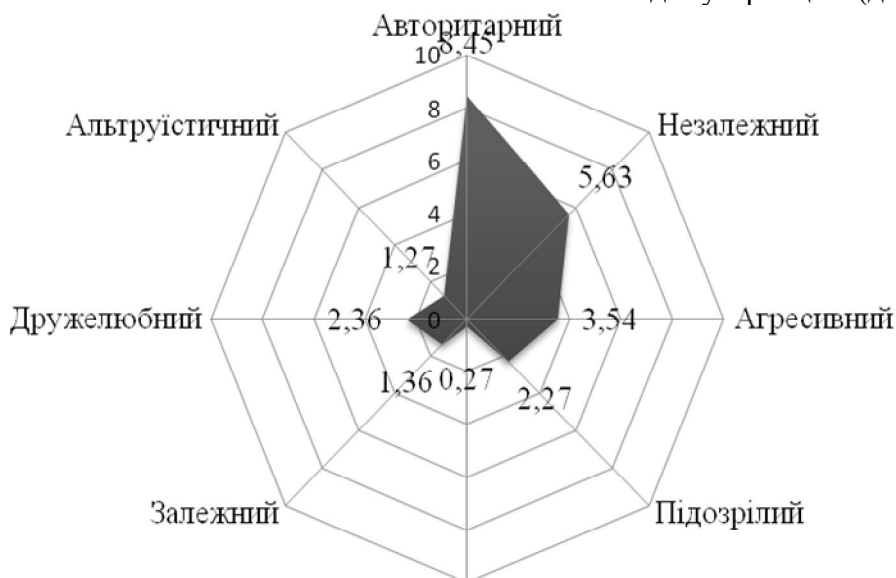

Рис. 1. Психограма особливостей міжособистісної взаємодії чоловіків-працівників ОВС, які задоволені власним шлюбом

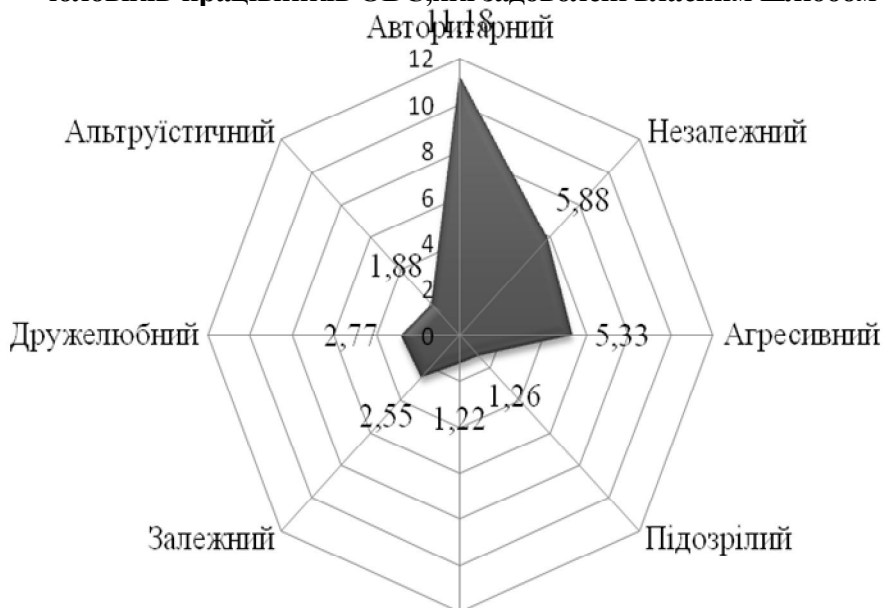

Рис. 2. Психограма особливостей міжособистісної взаємодії чоловіків-працівників ОВС, які незадоволені власним шлюбом

Питання психології

Чоловіки-працівники ОВС, які незадоволені власним шлюбом у міжособистісних стосунках також проявляють авторитарний стиль взаємодії. Однак, значення середнього показника ($11,18 \pm 2,02$) за даним стилем вказує на його екстремальний тип прояву і характеризує чоловіків-працівників ОВС, які незадоволені власним шлюбом, як домінуючих, енергійних, успішних у справах людей, які люблять давати поради, вимагають до себе поваги і можуть бути нетерпимими до критики оскільки їм властива переоцінка власних можливостей. До того ж, вони схильні до незалежності ($5,88 \pm 2,71$), орієнтації лише на власну думку, суперництва та здатні

проявляти агресивність ($5,33 \pm 2,39$) і наполегливість на шляху досягнення цілей (див. рис. 2).

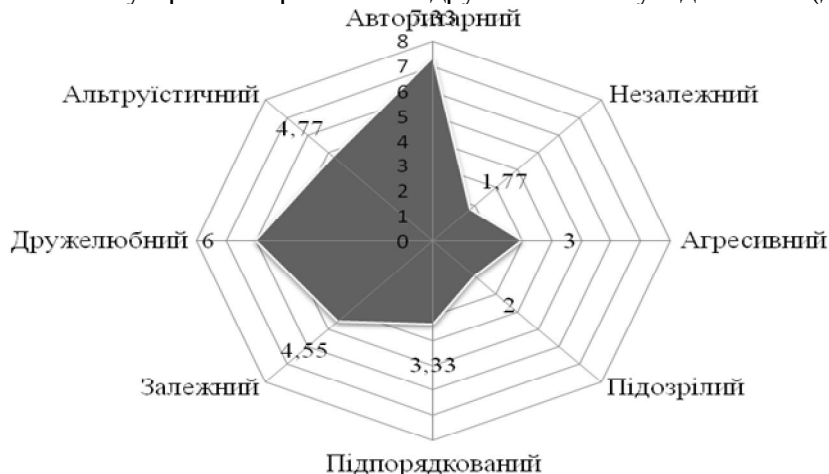
Як видно з рис. 3, у жінок-працівників ОВС, які задоволені власним шлюбом, переважає помірно виражений авторитарний стиль спілкування ($7,36 \pm 2,97$). Тобто, вони впевнені у собі, активно впливають на оточуючих, завзяті, наполегливі, мають тенденцію до домінування і здібності до організації та керівництва, здатні легко і швидко приймати рішення, оптимістичні. Крім того вони товариські, дружелюбні у відносинах ($3,63 \pm 2,01$), схильні до співробітництва і дотримання умовностей (див. рис. 3).

Рис. 3 Психограма особливостей міжособистісної взаємодії жінок-працівників ОВС, які задоволені власним шлюбом

У жінок-працівників ОВС, які незадоволені власним шлюбом, діагностовано переважання двох типів взаємодії: авторитарного ($7,33 \pm 1,93$) та дружелюбного ($6,00 \pm 2,54$), що характеризує їх як дисгармонійну особистість. Адже авторитарний стиль передбачає прагнення до керівництва, домінування, високої активності, самостійності у прийнятті рішень

та орієнтацією на власну думку і мінімальну залежність від зовнішніх факторів середовища. А дружелюбний стиль взаємодії характеризує особистість як схильну до співробітництва, кооперації, гнучку і компромісну у рішенні проблем і в конфліктних ситуаціях, свідомо конформну, яка прагне допомагати та проявляє теплоту і дружелюбність у відносинах (див. рис. 4).

Рис. 4 Психограма особливостей міжособистісної взаємодії жінок-працівників ОВС, які незадоволені власним шлюбом

Порівняльний аналіз середніх показників стилів міжособистісної взаємодії у сім'ях задоволених і незадоволених власним шлюбом працівників ОВС показав наступне (див. табл. 1).

Як видно з таблиці 1, авторитарний стиль спілкування статистично значимо частіше домінує в міжособистісній взаємодії чоловіків-працівників ОВС, які незадоволені власним шлюбом, ніж у чоловіків-працівників ОВС, які задоволені шлюбом ($11,18 \pm 2,02 > 8,45 \pm 2,11$; $p \leq 0,05$). Також, статистично значимо частіше чоловіки-працівники ОВС, які незадоволені власним шлюбом, використовують агресивний ($5,33 \pm 2,39 > 3,54 \pm 2,11$; $p \leq 0,05$) та залежний стилі спілкування ($2,55 \pm 2,12 > 1,36 \pm 0,67$; $p \leq 0,05$) порівняно з чоловіками-працівниками ОВС, які задоволені власним шлюбом. Такі показники вказують на дисгармонійний стиль

міжособистісної взаємодії чоловіків-працівників ОВС, які незадоволені власним шлюбом адже вони є діаметрально протилежними: упертий, завзятий, наполегливий у досягненні мети з одного боку та конформний, очікуючий на допомогу, довірливий – з іншого. Чоловіки-працівники ОВС, які задоволені шлюбом, статистично значимо частіше, ніж чоловіки-працівники ОВС незадоволені власним шлюбом, реалістичні у судженнях і вчинках, критичні стосовно навколишнього оточення, скептичні, неконформні ($3,27 \pm 1,90 > 1,26 \pm 1,00$; $p \leq 0,05$). Такі дані узгоджуються з переважанням у чоловіків-працівників ОВС, які задоволені шлюбом, авторитарного стилю спілкування в міжособистісній взаємодії.

Таблиця 1

Типи міжособистісної взаємодії у сім'ях працівників ОВС, ($x_{cp} \pm \sigma$)

Типи взаємодії	Чоловіки		t, p (1,2)	Жінки		t, p (3,4)
	Задоволені	Незадоволені		Задоволені	Незадоволені	
Авторитарний	8,45±2,11	11,18±2,02	2,46*	7,36±2,97	7,33±1,93	0,33
Незалежний	5,63±1,85	5,88±2,71	0,25	3,18±1,94	1,77±1,20	1,89*
Агресивний	3,54±2,11	5,33±2,39	1,96*	2,27±1,79	3,00±1,00	1,08
Підозрілий	3,27±1,90	1,26±1,00	1,86*	1,09±1,13	2,00±1,32	1,65
Підпорядкований	0,27±0,46	1,22±1,48	2,02*	1,54±1,57	3,33±1,22	2,78*
Залежний	1,36±0,67	2,55±2,12	1,76*	2,54±1,86	4,55±2,55	2,03*
Дружелюбний	2,36±1,80	2,77±1,48	0,55	3,63±2,01	6,00±2,54	2,32*
Альтруїстичний	1,27±1,00	1,88±1,36	1,16	2,09±1,64	4,77±3,99	2,04*

Примітка: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,001$.

Жінки-працівники ОВС, які незадоволені власним шлюбом, статистично значимо частіше ніж жінки-працівники ОВС задоволені шлюбом використовують дружелюбний ($6,00 \pm 2,54 > 3,63 \pm 2,01$; $p \leq 0,05$), альтруїстичний ($4,77 \pm 3,99 > 2,09 \pm 1,64$; $p \leq 0,05$), залежний ($4,55 \pm 2,55 > 2,54 \pm 1,86$; $p \leq 0,05$) та підпорядкований ($3,33 \pm 1,22 > 1,54 \pm 1,57$; $p \leq 0,05$) стилі спілкування. Як ми зазначали вище такі показники не узгоджуються з домінуванням у жінок-працівників ОВС, які незадоволені шлюбом, авторитарного стилю спілкування, що ще раз вказує на дисгармонійний стиль міжособистісної взаємодії.

Дисгармонія виступає як ситуація, що передує розвитку конфлікту в міжособистісних відносинах. Як вважають А.Я. Анцупов та А.І. Шипілов, такими ситуаціями є сварки, суперечки подружжя, що супроводжуються переживанням негативних емоцій, або, навпаки, подружжя переживають негативні емоції, але зовні не проявляють їх, не протидіють один одному

[1]. У результаті розвитку дисгармонійних стосунків у сім'ях спостерігається низка негативних явищ, а саме [2, 4, 5]: ослаблення єдності та згоди, позитивних емоційних зв'язків між подружжям; підвищення напруженості, відчуженості, конфліктності і агресивності у відносинах; зниження діалогічності (самоцінності і конструктивності) відносин; поява переживання самотності; розвиток співзалежності у відносинах, що приводить до переживання суб'єктивного неблагополуччя і незадоволеності відносинами.

Висновки. Отже, у чоловіків-працівників ОВС, які задоволені власним шлюбом, переважає помірний тип авторитарного стилю міжособистісних стосунків, що характеризує їх як оптимістичних, активних, мотивованих на досягнення, упевнених у собі особистостей, здібних бути гарними наставниками, організаторами і керівниками.

У чоловіків-працівників ОВС, які незадоволені власним шлюбом, у

міжособистісних стосунках переважає екстремальний тип прояву авторитарного стилю взаємодії, що характеризує їх як домінуючих, енергійних, успішних у справах людей, які люблять давати поради, вимагають до себе поваги і можуть бути нетерпимими до критики оскільки їм властива переоцінка власних можливостей.

У жінок-працівників ОВС, які задоволені власним шлюбом, переважає помірно виражений авторитарний стиль спілкування. Тобто, вони впевнені у собі, активно впливають на оточуючих, завзяті, наполегливі, мають тенденцію до домінування і здібності до організації та

керівництва, здатні легко і швидко приймати рішення, оптимістичні.

У жінок-працівників ОВС, які незадоволені власним шлюбом, діагностовано переважання двох типів взаємодії: авторитарного та дружлюбного, що характеризує їх як дисгармонійну особистість.

До перспектив подальших досліджень належить вивчення шляхів покращення міжособистісних стосунків у сім'ях працівників ОВС шляхом оптимізації соціально-психологічного клімату в їх родинях та використання конструктивних стилів міжособистісної взаємодії.

Література

1. Анцупов А.Я. Конфликтология: учебник для вузов / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – М. : ЮНИТИ, 2000. – 551 с.
2. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї : курс лекцій / О.І. Бондарчук. – К. : МАУП, 2001. – 96 с.
3. Головна І.В. Психологія семейных отношений : учеб. пособие для студентов вузов / И.В. Головна. – Х. : Изд-во Нар. укр. акад. – 2003. – 76 с.
4. Духновский С.В. Диагностика межличностных отношений. Психологический практикум / С.В. Духновский. – СПб. : Речь, 2009. – 141 с.
5. Калинина Р.Р. Введение в психологию семейных отношений / Р.Р. Калинина. – СПб. : Речь, 2008. – 351 с.

Dotsenko V. V., candidate of psychological sciences

CHARACTERISTICS OF INTERPERSONAL INTERACTION IN THE FAMILIES MEMBERS OF POLICE

The article is dedicated to the results of the empirical study of the interpersonal interaction types in the families of the law enforcement officers` families. The communication styles are considered as the basis for the family well-being. The research in three groups of law enforcement officers shows the prevalence of the autocratic style of the interpersonal interaction of the moderate and extreme types. The female part of the law enforcement employees, those who are not satisfied with their marriage, shows the prevalence of the autocratic and friendly styles. This characterises them as contradictory personality. The results received can be used for the improvement of the psychological system assurance of the law enforcement agencies activity and the family consultancy programmes development for the law enforcement officers` families for the interpersonal communication improvement in their families.

Keywords: marriage satisfaction, marriage dissatisfaction, interpersonal interaction types, law enforcement officers.